

nastala entuziastická remytologizácia židovstva v kabale, ktorá dosiahla masovú popularitu a udržiava si ju dodnes. Maimonides, píše Kellner, zostal pre rabínsku elitu normou. Spolu s ním sa usilovala udržať napríklad literatúru heichalot a s ňou spojené texty mimo židovského kánona. Kellner svojim provokatívnym spôsobom ide ešte ďalej, keď sa pýta: „Je židovstvo náboženstvom založeným Bibliou, Mišnou, Talmudom a Maimonidesom, alebo je židovstvo náboženstvo založené Bibliou, Mišnou, Talmudom a Zohar?“ (s. 288). „Maimonidesovo židovstvo požaduje veľa, ponúka málo“ (s. 296). Presnejšie, Maimonidesovo židovstvo ponúka veľa, ale len niekolkí to využijú v predmesiášskom veku. „Takí, ako ja, ktorí nachádzajú v jeho názoroch víziu židovstva, atraktívnu i vernú Tóre, môžu len ľutovať, že si ešte nezískala väčšinu židov, ktorí oddane študujú jeho spisy. Ale spolu s Maimonidesom som optimistický: „Príde deň, keď zem bude plná poznania Pána tak, ako vody pokrývajú more““ (Isa 11:9).

Mária Mičaninová

doc. PhDr. Mária Mičaninová, CSc.
Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ
Petzvalova 4
040 11 Košice
SR
e-mail: maria.micaninova@upjs.sk

MILOVAN JEŠIČ:

Metamorfózy Descarta vo filozofickej recepcii Hegela, Husserla a Heideggera

Prešov: Rokus 2006, 155 s.

Monografia slovenského autora Milovana Ješiča je pokusom o priblíženie Descartovho filozofického odkazu vo filozofickej tvorbe Hegela, Husserla a Heideggera. Kniha nie je jednoduchou deskripciou filozofie Descarta, ale úsilím o priblíženie recepcie jeho diela v tvorbe troch z najvýznamnejších filozofov 19. a 20. storočia.

M. Ješič v monografii ukazuje, že títo traja veľikáni filozofického myslenia sa s Descartovou filozofiou vyrovnali kriticky. Analyzuje najmä tie motívy a momenty Descartovej filozofie, ktoré sa stali pre týchto nemeckých filozofov podnetmi v súvislosti s ich vlastnými filozofickými projektmi, keďže ich recepcia Descartovej filozofie bola, ako autor zvlášť zdôraznil, podmienená ich vlastnými filozofickými postojmi. Išlo im o odkrytie *produktívneho* a *neproduktívneho* v Descartovom filozofickom učení, pričom autor upozorňuje, že Descartova filozofia sa u Hegela, Husserla i Heideggera spájala so zápasom o *pravdivý obraz filozofie samej*, o odpoveď na otázky *Čím je filozofia?*, resp. *Čím môže byť filozofia?*

V recenzovanej práci sa zrkadlí premyslený a prameňmi dobre podložený spôsob spracovania skúmanej problematiky. Autor analyzuje zásadné problémy sledovaných filozofických koncepcií s cieľom priblížiť nielen *výsledky*, ale aj *myšlienkový proces* kaž-

dého zo skúmaných filozofov, pričom predmetom jeho záujmu je tak interpretácia Descartových myšlienok jednotlivými osobnosťami (Hegel, Husserl, Heidegger), ako aj ich vlastná filozofia. Pri čítaní práce je zreteľná dobrá orientácia autora vo filozofickom odkaze francúzskeho filozofa, ako aj primeraná znalosť interpretačných textov, na základe ktorých autor priblížil prepracovanie základných descartovských impulzov. Výsledkom sú celkom zákonite *komparačno-hodnotiace* stanoviská samotného autora monografie, čím vzniklo zaujímavé porovnanie *troch rôznych* a, ako sa ukazuje, aj *troch možných* výkladov Descartovej filozofie.

Už v rozvrhnutí publikácie zreteľne vidieť ťažisko autorovho záujmu, spojené s analýzou jednej z fundamentálnych otázok monografie: Čo je ešte *descartovské* na Hegelových, Husserlových a Heideggerových analýzách zakladateľa novovekej filozofie, a čo už takýto charakter nemá, čo sa v ich invencii mení na svojbytný filozofický postoj?

Monografia je rozčlenená do štyroch kapitol. V prvej z nich autor monografie poukazuje na veľkosť Descartovho diela a na to, že jeho myšlienky dodnes nenecháva filozofia bez povšimnutia, či už ide o *kritické*, alebo o *pozitívne* hodnotenie jeho filozofického príspevku do dejín filozofie. Autor podáva celkový prehľad o descartovskej literatúre v širšom európskom kontexte, ale aj na Slovensku a v Čechách. Odkazov na jednotlivých mysliteľov, komentátorov, ktorí prispievajú k objaveniu descartovského odkazu pre dnešok, je možno až nadbytok. Čo však čitateľovi môže chýbať, a považujeme to za negatívum, je fakt, že čitateľ sa nedozvie veľa o samotnom, často až v superlatívoch spomínanom filozofovi. Čo-to nájdeme len na úvodných stranách prvej kapitoly v súvislosti s Descartovou publikačnou činnosťou, najmä s jeho úsilím vytvoriť *projekt filozofie ako univerzálnej vedy*.

Druhá kapitola potvrdzuje intenzívnu prácu autora s pramennými textami, ako aj jeho schopnosť načrtnúť výrazné dominanty a momenty, resp. väzby medzi filozofiou interpretátora (Hegel) a interpretovaným (Descartes). Ješič správne postrehol, že Hegel pri interpretovaní Descartovej filozofie vníma obe určujúce strany jeho filozofie, a to úsilie o vybudovanie *novej metodológie vedy*, ako aj pokus o *egologicky* orientovanú filozofiu. Tu sa Ješič usiluje identifikovať v Hegelovom *obraze* Descarta to, čo je skutočne *descartovské*, a čo už takýto charakter nemá. Metodologickou bázou je poznatok, že dejiny filozofie sú pre Hegela najmä zdrojom budovania vlastnej systémovej filozofie. Hegela považuje za prvého mysliteľa v dejinách filozofie, ktorý upozornil na priamu spätosť filozofie s jej dejinami. Riešenie *vzťahu dejín filozofie a systémovej filozofie* priviedlo Hegela k chápaniu jednotlivých filozofických učení ako článkov vo vývoji filozofickej idey. Preto Hegel pristupuje k interpretácii Descartovej filozofie cez vlastný filozofický systém a preto sa mu „stráca historický Descartes a na jeho mieste sa objavuje Hegelov Descartes,“ konštatuje Ješič (s. 27).

V ďalších paragrafoch druhej kapitoly práce (*Novoveká filozofia alebo hľadanie pevnej zeme; Substancia a subjekt; Boh a príroda alebo dialektický rozum*) má priblíženie Hegelovej recepcie Descartovej filozofie potvrdiť, ako zdôrazňuje Ješič, aj ústredný princíp jeho vlastnej filozofie, t. j. *myslenie vychádzajúce zo seba samého* ako pôvodný *egologický princíp* Descartovej filozofie. Všetko ostatné v priblížení Hegelových postojov k Descartovi, najmä Ješičova analýza Hegelovej práce *Prednášky o dejinách filozofie*, slúži na potvrdenie tohto princípu – *onej pevnej pôdy* či *skalnatého podlažia* novovekej filozofie.

V kapitole nazvanej *Husserlova transcendentálna fenomenológia a Descartes* predstavuje Ješič prehľadne a jasne formovanie Husserlovej *fenomenológie* do podoby *transcendentálnej fenomenológie* prostredníctvom genézy a vývoja jeho filozofických prác. Odkazuje však, a to je vlastne aj cieľom autora, na najvplyvnejšie podnety Descartovej filozofie, z ktorých Husserl čerpal či už na úrovni súhlasu, alebo konfrontácií pri vytváraní vlastnej filozofickej pozície. Dôsledné čítanie a znalosť Husserlových textov umožnili autorovi priblížiť čitateľovi prvé kontakty a odkazy na Descartovu filozofiu (práca *Idea fenomenológie*, 1907), ako aj načrtnutie zreteľných paralel medzi oboma filozofmi (snaha o vybudovanie *univerzálnej vedy*, resp. filozofie, nadväznosť na Descartovo pochybovanie v súvislosti s *vyzátvorkovaním generálnej tézy o existencii sveta – epoché*, problematika *ego cogito*). Dobrú znalosť prác Husserla potvrdzuje Ješič stanoviskom, že u neskorého Husserla sa „vnímanie filozofie francúzskeho mysliteľa – v prácach *Karteziánske meditácie, Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia a Prvá filozofia* – realizuje plne v intenciách tlaku vlastného filozofického učenia“ (s. 68). Husserl predovšetkým pristúpil k analýze Descartovej *egologickej* koncepcie, aj keď v práci *Kríza európskych vied a transcendentálna fenomenológia* vnímal aj prírodnú filozofiu Descarta, no nestála mu za to, aby ju hlbšie kriticky komentoval.

Ješič upozorňuje, že Husserl pochopil Descartovu prácu *Meditácie o prvej filozofii* najmä ako pokus o reformu *filozofie na vedu vychádzajúcu z absolútneho zdôvodnenia* (s. 71). Podobný zámer vybudovať *filozofiu ako prísnu vedu* mal aj Husserl. Autor konštatuje, že vybudovanie univerzálnej vedy o svete u Descarta spája nemecký filozof s premenou „idey sveta vôbec“ a že pôda, ktorú tu Descartes odkryva, je *pôdou subjektivity*.

Husserl bol presvedčený, že Descartes objavil pôdu *čistej subjektivity*. Ješič však zároveň vyzdvihol Husserlovo tvrdenie, že v Descartovej filozofii sa ukrýva veľký objav, ktorý síce Descartes postrehol, no nedokázal pochopiť jeho vlastný zmysel. Úsilie M. Ješiča smeruje k vyzdvihnutiu Husserlovho stanoviska, podľa ktorého „sa Descartes ocitol v dobe najväčšej zo všetkých revolúcií. Husserl ju označuje za premenu vedeckého objektivismu – nielen novovekého, ale aj objektivismu všetkých predchádzajúcich filozofií celých tisícročí – na transcendentálny subjektivismus“ (s. 77), ale on sám zmysel svojho objavu celkom nepochopil.

V úvode štvrtej kapitoly autor jasne definuje jej obsahové zameranie. Pýta sa, ako Heidegger pochopil možné využitie filozofie R. Descarta pri formovaní vlastného filozofického plánu a v čom môže spočívať jeho úloha a význam. Pýta sa tiež, ako vníma Heidegger význam Descartovej filozofie vo vzťahu k novovekej filozofii vôbec. Názvy štyroch paragrafov (*Zmysel bytia a deštrukcia dejín ontológie; Heidegger a karteziánska ontológia sveta; Heidegger a novoveká veda; Metafyzika subjektivity a koniec metafyziky*) pripravujú čitateľa na to, že hlavným problémom, ktorý Heidegger vo vzťahu k Descartovi (ale nielen k nemu) riešil, bol *problém bytia*. Tento aspekt Ješič zvýraznil najmä tým, že takmer celý prvý paragraf venuje názorom Martina Heideggera na otázku bytia: „... otázka bytia je bytostne spojená s potrebou uskutočniť deštrukciu tradičných spôsobov tematizácie bytia“ (s. 97). Autor naznačuje Heideggerovu *deštrukciu dejín ontológie* a jeho *projekt fundamentálnej ontológie* a správne poznamenáva, že nemecký filozof takto pristupuje aj k ontológii R. Descarta. Tým sa dostáva k ťažisku štvrtej kapitoly, kde najmä cez prácu *Bytie a čas* necháva komunikovať Heideggera s Descar-

tom. Do tohto dialógu však často vstupuje aj E. Husserl. Domnievame sa, že toto zasahovanie je miestami rušivé, keďže Husserlovi bola venovaná samostatná časť publikácie. Riešenie rozporov medzi Heideggerom a Husserlom (možno aj vo vzťahu k Descartovi) by si však iste zaslúžilo samostatné spracovanie, možno aj v samostatnej monografii.

Záverečná časť tejto kapitoly je zavŕšením Ješičových analytických interpretácií prítomnosti Descartovej filozofie vo filozofii M. Heideggera. Zameriava sa tu na Heideggerov výklad absolútnej nespochybniteľnej pravdy metafyziky francúzskeho filozofa: *Cogito ergo sum*. Do tohto výkladu výrazne vstupuje aj M. Ješič, a to svojím vlastným kritickým pohľadom. Možno je na škodu veci, že sa tak nestáva častejšie (a to aj vo vzťahu k predchádzajúcim komentátorom Descarta v tejto publikácii). Autor v tomto paragrafe čerpá poznatky najmä z prác *Nietzsche I a II*, kde je naznačený aj *problém panstva subjektu* teda *panstva človeka nad prírodou*. V tejto súvislosti by azda bolo vhodné dotiahnuť aj vzťah medzi novovekou prírodovedou a technickým vekom (najmä vo vzťahu k tretiemu paragrafu), ktorý Heidegger priblížil v prednáške *Otázka techniky* a ktorý je v predkladanej monografii iba naznačený.

Výber postáv, ktoré reinterpretovali filozofiu francúzskeho mysliteľa, autor výberovo obmedzil aj časovo, a to od prvej tretiny 19. storočia do polovice 20. storočia. Stálo by za to posúdiť, či by rozšírenie daného časového horizontu neprinieslo nové možnosti vnímania metamorfóz Descartovej filozofie. Možno by stálo za pokus zvoliť si na komparáciu popri Hegelovi aj iného predstaviteľa nemeckej klasickej filozofie, ktorého filozofia podnietila, resp. ovplyvnila filozofické projekty ďalších dvoch autorom zvolených interpretátorov Descartovej filozofie, a to Husserla a Heideggera. Mohla by vzniknúť zaujímavá komparácia, ak by si autor monografie popri Hegelovi vybral napríklad Kanta. Myslíme si, že by to bolo mohlo byť podnetné vzhľadom na filozofické projekty Husserla a Heideggera, no aj samotného Descarta. Aj sám autor konštatuje, že vplyv Kanta na spomínaných mysliteľov je nezastupiteľný a badateľný.

Cieľ, ktorý si autor v úvode práce stanovil, sa mu vcelku podarilo naplniť. Zaujímavým spôsobom poukázal nielen na to, ako vplyv a hodnotenie filozofie francúzskeho mysliteľa podmienilo filozofické uvažovanie Hegela, Husserla a Heideggera, ale aj na to, do akej miery bola táto interpretácia náhľadov Descarta podriadená ich vlastnému filozofickému programu. Práca tak popri *historicko-filozofickej* dimenzii nadobúda u nás ešte stále málo skúmaný aspekt – je samostatným príspevkom k problematike *filozofie dejín filozofie*.

Zuzana Hamzová

Mgr. Zuzana Hamzová
Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ
Moyzesova 16
040 01 Košice
SR
e-mail: zuzana.hamzova@gmail.com